

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΠΕΤΣΙΕΡΗ
Τακτικού καθηγητῶν τῆς Παιδαγωγικῆς
Διευθυντοῦ τοῦ Ἐργαστηρίου Πειραματικῆς Παιδαγωγικῆς

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΩΝ ΕΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Α' - ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

Ὅτε κατὰ τὸ τέλος τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἡ ἔρευνα τῶν μνημείων πολιτισμοῦ ἐπεξετάθη ἀπὸ τὰ τῆς κλασικῆς ἑλληνορωμαϊκῆς ἐποχῆς καὶ εἰς τὰ τοῦ βυζαντινοῦ καὶ μεταβυζαντινοῦ βίου, οἱ ἐρευνηταὶ κατέγραψον εἰς τὰς μελέτας των καὶ τὸ φαινόμενον τῆς εἰς χριστιανικὰς ἐκκλησίας ἐξεικονίσεως Ἑλλήνων φιλοσόφων.

Αἱ διαρρεύσασαι ἔκτοτε δεκαετίαι παρέσχον πληροφορίας περὶ τῶν καὶ ἑκαστον ἐξεικονίσεων ἀπὸ ἀπόψεως χρονολογίας καὶ τρόπου παραστάσεως. Δημοσιεύσεις εἰκόνων ἐγένοντο ὀλίγαι. Αἱ ἐρμηνεῖαι τοῦ φαινομένου ἐπίσης ὑπῆρξαν σύντομοι καὶ ἀποκλίνουσαι ἀλλήλων.

Ἡ παροῦσα μελέτη ἀποβλέπει 1^{ον} εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν ἐντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου διασώθεισων μέχρι σήμερον εἰκόνων φιλοσόφων εἰς μονὰς καὶ ναοὺς, 2^{ον} εἰς τὴν διερεύνησιν τοῦ θέματος ἀπὸ φιλοσοφικῆς πλευρᾶς καὶ 3^{ον} εἰς τὸν ἐπὶ τῇ βίσει τῶν δύο τούτων στοιχείων καθορισμὸν τῆς ἀφειρητικῆς ἐξ ἧς ἐγεννήθη ἡ ἐξεικόνισις, ὡς καὶ τῆς πορείας ἐξελίξεώς της.

Εἰκόνες φιλοσόφων σώζονται μέχρι σήμερον ἐν Ἀγίῳ Ὄρει εἰς τὰς Μονὰς Λαύρας καὶ Ἰβήρων, ἐν Λακεδαιμόνι εἰς τὴν Μονὴν τῆς Γόλας, ἐν Ἰπείρῳ εἰς τὴν Μονὴν τῶν Φιλανθρωπινῶν ἐπὶ τῆς νησίδος τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων καὶ εἰς τὴν Μονὴν τῆς Βελλᾶς (35 χιλιόμετρα βορείως τῶν Ἰωαννίνων), ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ Σιατίστης καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ χωρίου Νεγάδες Ζαγορίου.

Ἐν Κωνσταντινουπόλει, κατὰ πληροφορίας εὐγενῶς παρασχεθείσας μοι παρὰ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Ὁρλάνδου, μόνον εἰς τὸ Σουλοῦ Μοναστήριον, τὸ κατεχόμενον ὑπὸ Ἀρμενίων, ὑπῆρχον τοιαῦτα.

Ἐν Βουλγαρίᾳ ὑπάρχουν εἰς πλείονας περιοχάς, ἐν δὲ τῇ Ρουμανίᾳ εἰς Μολδαβίαν, Βλαχίαν, Τρανσυλβανίαν καὶ Βουκοβίαν.

Ἐν τῇ Μέσῃ Ἀνατολῇ ὑπῆρχον εἰς Παλαιστίνην καὶ Μικρὰν Ἀσίαν. Εἰς τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην ὑπάρχουν εἰς Γερμανίαν καὶ Ἰταλίαν. Εἰς τὰ καθ' ἕκαστον ἢ ἐξεικόνισις ἐμφανίζεται ὡς ἑξῆς.

I. ΕΛΛΑΣ

Μονὴ Λαύρας.

Εἰς τὴν Τράπεζαν¹ τῆς Μονῆς κτισθεῖσαν, ὡς μαρτυρεῖται ἐξ ἐπιγραφῆς ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου τῆς, κατὰ τὸ ἔτος 1512, ὑπάρχει ἐπὶ τοῦ νοτίου τοίχου μία ἐκτεταμένη παράστασις καλουμένη Ρίζα τοῦ Ἰεσσαί. Ἐκεῖ ἀριστερὰ μὲν τοῦ ἐξηπλωμένου Ἰεσσαί εἰκονίζονται κατὰ σειρὰν ἀπ' αὐτοῦ οἱ Σωκράτης, Πυθαγόρας, Αἰαλήτ, Σόλων, Κλεάνθης, Φίλων, δεξιὰ δὲ οἱ Ὅμηρος, Ἀριστοτέλης, Γαληνός, Σιβύλλα, Πλάτων, Πλούταρχος. Παραθέτομεν εἰς τὰς ἐν τῷ κειμένῳ εἰκόνας 1 - 12 τὴν ὑπὸ τὴν σημερινὴν μορφήν ἐξεικόνισιν ἐκάστου προσώπου².

Τὸ ὄνομα Ρίζα τοῦ Ἰεσσαί προέρχεται ἐκ τοῦ Ἡσαίου, ὅπου προφητεύεται, ὅτι «ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ρίζης ἀναβήσεται. Καὶ ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα τοῦ Θεοῦ πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλήs καὶ ἰσχύs, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας» (ΙΑ', 1). Τὸ χωρίον τοῦτο ἐθεωρήθη τόσον ὑπὸ τοῦ ἀπολογητοῦ Ἰουστίνου, τοῦ φιλοσόφου καὶ μάρτυρος³, ὅσον καὶ ὑπὸ τοῦ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως⁴ ὡς προφητεῦον τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ, ἣτις ἔμελλε νὰ προετοιμαθῆ διὰ τοῦ πνευματικοῦ ἔργου τῶν παριστανομένων σοφῶν.

Συνολικῶς ἐξεικονίζονται τὰ πρόσωπα ὄρθια, ἐνδεδυμένα ὡς ἐπίσημοι ἀξιωματοῦχοι, μὲ ἐξιδανικευμένην μορφήν, μὴ ὁμοιάζουσας πρὸς τὰς ἐκ τῆς ἀρχαιότητος διασωθείσας προτομὰς ἢ ἄλλας εἰκόνας των. Ὅλοι κρατοῦν εἰλητάρια μὲ λόγια. Εἰς τὰ καθ' ἕκαστον ἔχουσιν ὡς ἑξῆς.

1. Ἡ Τράπεζα εἰς τὰς μονὰς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ἔχει ἤδη ἀπὸ τοῦ βου αἰῶνος διαμορφωθῆ εἰς ἱερὸν χῶρον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἢ συνεστίασις τῶν ἀδελφῶν τῆς μονῆς διέπεται ἀπὸ λεπτολόγον τυπικόν. Τόσον ἢ ἀρχιτεκτονικὴ ὅσον καὶ ἢ εἰκονογράφησις ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἔκφρασιν τῆς πνευματικότητος τῆς συνεστίασεως, ἀρχομένης καὶ ληγούσης διὰ προσευχῆς καὶ συνοδευομένης κατὰ τὴν διάρκειάν της δι' ἀναγνώσεως ἱερῶν κειμένων.

2. Συνολικὴν εἰκόνα τῆς παραστάσεως ἐδημοσίευσεν ὁ G. Millet εἰς τὸ ἔργον *Monuments de l'Athos, I les peintures*, Paris 1927, πίναξ 161, 3. Ἐπίσης ὁ Κ. Καλοκύρης εἰς τὸ ἔργον του Ἄθως, Ἀθῆναι 1963, σελ. 149, πίναξ 30, εἰκῶν Α' δημοσιεύει τοὺς πρὸς τὰ ἀριστερὰ 6 σοφοὺς.

3. Ἰουστίνου, Διάλογος πρὸς Τρύφωνα 87.

4. Στρωματεῖς V, 6 § 36.

Ἄπ' ἀριστερῶν τοῦ Ἰεσσαί :

Ὁ Σωκράτης εἰκονίζεται μὲ βυζαντινὸν χιτῶνα (στιχάριον), ἀνεμιζόμενον μανδύαν καὶ μικρὸν στέμμα. Διὰ τῆς δεξιᾶς κρατεῖ εἰλητάριον γράφον «Καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀύξηθήσεται ὑπὸ πάντων ἐφ' ὅλην τὴν Οἰκουμένην» (εἰκ. 1).

Ὁ Πυθαγόρας ἄσχεπής, μὲ ὁμοίαν ἐνδυμασίαν, κρατεῖ εἰλητάριον μὲ τὰ λόγια «Ὁ Θεὸς ἐστὶ νοῦς καὶ λόγος καὶ πνεῦμα καὶ ὁ λόγος σαρκωθεὶς ἐκ τοῦ πατρὸς» (εἰκ. 2).

Ἡ Ἀλάτεια, γυναικεία μορφή, παρίσταται μὲ πολυτελῆ ποδήρη ἀμφίεσιν, στέμμα περιχόμενον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς καὶ εἰλητάριον εἰς τὴν ἀριστερὰν γράφον : «Ὁ Χριστὸς μέλλει γεννηθῆναι ἐκ παρθένου Μαρίας καὶ...» (εἰκ. 3). Περὶ τῆς ταυτότητος τῆς μορφῆς θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω.

Ὁ Σόλων φέρει χαρακτηριστικῶς προεξέχοντα μηνοειδῆ πῖλον ἄρχοντος, ὅμοιον πρὸς τὸν τοῦ ἄρχοντος Κυρηνίου¹ τοῦ εἰκονιζομένου εἰς τὸν νάρθηκα τῆς Μονῆς τῆς Χώρας τῆς Κωνσταντινουπόλεως². Τὸ εἰλητάριον εἶναι διπλοῦν, κρεμύμενον ἐκατέρωθεν τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου. Ἄπὸ τὰ γραφόμενά του διακρίνονται : «Καὶ ἐνδύσεται(;) σὰρκα ἀνθρώπου... παρθένον... καὶ καλέσουσιν αὐτῷ ἄφεςιν καὶ...» (εἰκ. 4).

Ὁ Κλεάνθης κρατεῖ τὰ λόγια : «Ὁ τὸν κόσμον(;) τεταγὼς καὶ τὴν γῆν ἐκ πυρὸς πλάσας ὕστερον γεννᾶται ἐξ ἀχράντου Μαρίας τε παρθένου» (εἰκ. 5).

Ὁ Φίλων γράφει : «Γόνος ἐκ γόνου καὶ Θεοῦ γόνος ἐκ μητρὸς κόρης... γεννηθεὶς αὐτὸς θεὸς τέλειος» (εἰκ. 6).

Ἄπὸ δεξιῶν τοῦ Ἰεσσαί.

Ὁ Ὀμηρος παρίσταται φέρων πλουσίως διακεκοσμημένην ἐνδυμασίαν. Ἄπὸ τὰ λόγια τοῦ εἰληταρίου διακρίνονται μόνον : «...ὄψέ γῆς... σὰρκα... σφάλματος» (εἰκ. 7).

Ὁ Ἀριστοτέλης, πολύπτυχος, γράφει : «Φῶς τῆς ἀγίας Τριάδος λάμπει ἐπὶ πᾶσαν τὴν κτῆσιν καὶ τὸ Χριστοῦ φῶς ποιεῖται εἰς αἰῶνα αἰῶνος Θεὸς ἀνιστᾶ τέλος» (εἰκ. 8).

Ὁ Γαληνὸς φορεῖ μόνον στιχάριον μὲ πλούσια ἐπιρράμματα καὶ βυζαντινὸν ἱατρικὸν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς. Κρατεῖ δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν εἰλητάριον γράφον : «Καὶ πάλιν ἔρχεται κρῖναι ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα του» (εἰκ. 9).

Ἡ Σιβύλλα μὲ ποδήρη χιτῶνα ἱερατικὸν καὶ ὄραριον σημειώνει :

1. Παράβ. Λουκᾶ 2, 2.

2. Παράβ. Grabar A., La peinture Byzantine, éditions Skira, Genève 1953, σελ. 133. Ἐπίσης Talbot Rice D., Kunst aus Byzanz, Verl. Hirmer, München 1959, εἰκ. 181.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΜΟΝΗΣ ΛΑΥΡΑΣ

Εἰκ. 1. - Σωκράτης.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΜΟΝΗΣ ΛΑΥΡΑΣ

Εικ. 2. - Πυθαγόρας.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜ
ΤΟΜΕΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑ

Ε. Δ. της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΙΚΟΝΕΣ ΜΟΝΗΣ ΛΑΥΡΑΣ

Εικ. 3. - Αιαλία.

(Πιθανῶς πρόκειται περὶ τῆς Ἀλεξανδρινῆς φιλοσόφου Ὑπατίας).

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΙΚΟΝΕΣ ΜΟΝΗΣ ΛΑΥΡΑΣ

Εικ. 4. - Σόλων.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
 ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
 ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
 ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΙΚΟΝΕΣ ΜΟΝΗΣ ΛΑΥΡΑΣ

Εἰκ. 5. - Κλεάνθης.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΜΟΝΗΣ ΛΑΥΡΑΣ

Εἰκ. 6. - Φίλων.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΜΟΝΙΕΣ ΛΑΥΡΑΣ

Εικ. 7. - *Όμηρος.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΜΟΝΗΣ ΛΑΥΡΑΣ

Εικ. 8. - Ἀριστοτέλης.

Εργαστηρίου Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΙΚΟΝΕΣ ΜΟΝΗΣ ΛΛΥΡΑΣ

Εἰκ. θ. - Γαλιηός.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΟΜΕΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘ.

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΙΚΟΝΕΣ ΜΟΝΗΣ ΛΑΥΡΑΣ

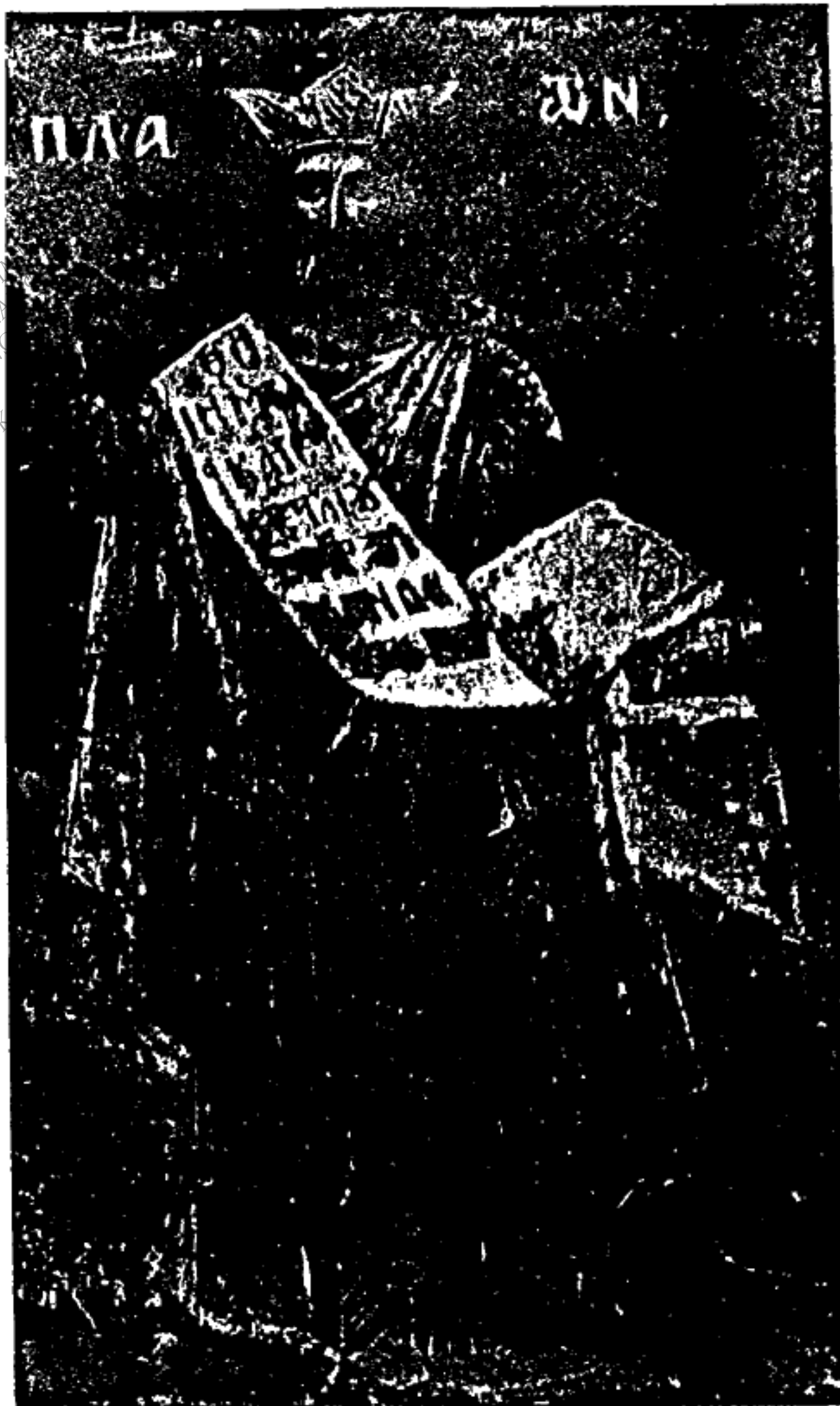

Εἰκ. 10. - Σιβύλλα.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
 ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
 ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
 ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Ε.Α.Δ της Κ.τ.Π
 ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΕΙΚΟΝΕΣ ΜΟΝΗΣ ΛΑΥΡΑΣ

Εἰκ. 11. - Πλάτων.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΜΟΝΗΣ ΛΑΥΡΑΣ

Εἰκ. 12. - Πλούταρχος.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

Ε.Υ.Δ. Π.Ι.Σ. Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

«Καὶ σταυρωθήσεται ὑπὸ Ἑβραίων ἀπίστων καὶ μακάριοι οἱ ἀκούοντες αὐτόν, οὐαὶ δὲ οἱ μὴ ἀκούοντες» (εἰκ. 10).

Ὁ Πλάτων φέρει τὸ μῆκιστον τῶν εἰληταρίων, ἀνεπτυγμένον κατ' ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας γράφον: «Θεὸς ἦν μὲν αἶψα καὶ ἔστι καὶ ἔσται οὐτε ἀρξάμενος οὐτε πανσάμενος» (εἰκ. 11).

Ὁ Πλούταρχος μὲ ἱερατικὸν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, ὡς ἔχων σχετικὸν λειτούργημα εἰς τὸ Μυντεῖον τῶν Δελφῶν, γράφει: «Ὅψέ ποτε ἤξει ὁ ἀναρχὸς ἀνάρχου γόνος καὶ τὴν πολυσχεδῆ ταύτην ἐλάσει γῆν» (εἰκ. 12).

Μονὴ Ἰβήρων.

Ἐν τῇ Μονῇ τῶν Ἰβήρων τοῦ Ἁθῶνος, εἰς τὸ παρεκκλήσιον τῆς Παναγίας τῆς Πορταίτισσας διασώζονται εἰκόνες σοφῶν προερχόμεναι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1683 κατὰ ὑπάρχουσαν ἐπιγραφήν¹. Αὗται ὑποσιᾶσαι πολλὰς φθορὰς ἐπιζωγραφήθησαν διαδοχικῶς, ἡ δὲ σημερινή των κατάστασις ἐμφανίζεται ὡς ἑξῆς:

Σόλων ὁ Ἀθηναῖος, μὲ ἔκδηλον τὴν φθορὰν καὶ τὰς ἐπιζωγραφῆσεις, φέρει πολύπτυχον χιτῶνα καὶ μόλις ἐπικαθήμενον εἰς τὴν κεφαλὴν μανδήλιον. Τὰ λόγια τοῦ εἰληταρίου ἐμφανίζουσι διπλὴν ἀναγραφὴν. Ἡ ὑστερωτέρα χρονικῶς λέγει: «Ἀὐτοπάτωρ, ἀπάτωρ, τρισόλβιος, ὃν τρέμουσιν οὐρανοὶ» (εἰκ. 13).

ΧΥΛ ὁ φιλολόγος, εἶναι προφανῶς ὁ Φίλων, ὡς δεικνύει τὸ σταθερῶς συνοδευτικὸν τοῦ ὀνόματός του ἐπίθετον «φιλολόγος». Αἱ φθοραὶ καὶ ἐπιζωγραφῆσεις εἶναι ἔκδηλοι. Εἰς τὸ εἰλητάριον γράφει: «Οὗτος ἐστὶ καθ' ὑπερουρανὸν μέγαν βεβηκῶς, φλογὸς ὑπερβάλλον ἀέναον καὶ πῦρ ἀθάνατον» (εἰκ. 14).

Πλάτων, μὲ διπλὴν παράστασιν ἐξ ἐπιζωγραφῆσεων (εἰκ. 15 καὶ 15α) ἔχει λόγια εἰληταρίου εἰς τὴν προσφατοτέραν ἐπιζωγράφησιν λέγοντα: «Ὁ παλαιὸς νέος καὶ ὁ νέος ἀρχαῖος».

Ὁ Ἀριστοτέλης, μὲ φθορὰς καὶ ἐπιζωγραφῆσεις, εἰς τὸ εἰλητάριον γράφει: «Ἀκάματος φύσει Θεοῦ γέννησις ἐξ αὐτοῦ γὰρ ὁ αὐτός...» (εἰκ. 16).

Ὁ σοφὸς Σοφοκλῆς μὲ τὰς μεγίστας φθορὰς καὶ τὴν ἀτελεῖ ἐπιζωγράφησιν γράφει εἰς τὸ εἰλητάριον: «Ἔστι Θεὸς ἀναρχὸς ἀπλοῦς τῇ φύσει» (εἰκ. 17).

Θουκυδίδης, μὲ ἐπιζωγράφησιν ἱματίου καὶ προσώπου, ὡς καὶ εἰς

1. Παράβ. Millet G., Pargoire J., Petit L., Recueil des inscriptions chretiennes de l'Athos, 1ere Partie, Paris 1904, σελ. 83.